

C E N T A R   Z A
D E M O K R A T S K U
T R A N Z I C I J U

Crna Gora i priprema za proces pregovora sa EU

Biljana Jovanović

Kingdom of the Netherlands

decembar 2011.

UVOD

Nakon što je 12. oktobra Crna Gora dobila zeleno svjetlo za početak pregovora, Evropski savjet je, 9. decembra, odlučio da bi Crna Gora pristupne pregovore sa Evropskom unijom mogla otpočeti u junu 2012. godine, kada će Savjet ponovo preispitati napredak Crne Gore u implementaciji reformi, sa posebnim fokusom na vladavinu zakona, poštovanje fundamentalnih prava i suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala. Kao što je poznato, Crna Gora će prvo otvoriti poglavlja 23 i 24 tj. Saradnja u oblasti pravosuđa i osnovnih prava (23) i Pravda, sloboda i bezbjednost (24).

S obzirom na to da je ostalo relativno malo vremena za pripremu pregovaračkih struktura koje će biti uključene u proces pregovaranja, Vlada bi trebalo da, nakon što je izabrala šefa tima, u što kraćem vremenskom periodu donese kvalitetnu odluku kojom će biti imenovani i članovi pregovaračkog tima. Nakon toga, neophodno je odrediti ključne institucije koje će biti nosioci procesa; definisati ulogu Parlamenta i parlamentarnih tijela, kao i ulogu civilnog sektora i način komunikacije sa javnošću.

Prije svega, neophodno je jasno definisati principe na kojima će se proces pregovaranja bazirati. S obzirom na osobenost država koje su ranije pristupile EU, Crna Gora ne treba da kopira neki od već postojećih pregovaračkih modela već da se dobro pripremi za predstojeće izazove koristeći dobre prakse zemalja koje su već prošle kroz pregovarački proces, kako bi što bolje i efikasnije pripremila sopstvene strukture.

JOŠ UVIJEK BEZ KONKRETNIH STRATEGIJA ZA PREGOVARAČKI PROCES

Centar za demokratsku tranziciju (CDT) je, u cilju podsticanja dijaloga na nacionalnom nivou i definisanja dobrih praksi koje bi mogle koristiti Crnoj Gori u budućim pregovorima, sproveo istraživanje koje se odnosi na analizu nacionalnih pregovaračkih struktura u zemljama koje su 2004. pristupile Evropskoj uniji (Slovenija, Slovačka, Poljska, Češka, Estonija, Letonija, Kipar i Mađarska) i nacionalnih pregovaračkih struktura Republike Hrvatske, kao zemlje koja je uspješno okončala pregovarački proces i potpisala pristupni ugovor sa Evropskom unijom.

Rezultati istraživanja su pružili odgovore na pitanja koja se odnose na različite aspekte koordinacije, na strukturu i ulogu tijela uključenih u proces pregovaranja, s posebnim akcentom na ulogu parlamenta, kao predstavničkog tijela građana, i ulogu organizacija civilnog sektora.

Analiza trenutnog stanja u Crnoj Gori, u pogledu organizacije ključnih institucija i definisanja strategija za pregovarački proces, pokazala je da ključnim akterima - Vladi, tijelima državne uprave, Parlamentu i civilnom sektoru predstoji još mnogo obaveza kako bi u pregovarački proces ušli sa jasno definisanim ulogama i strategijama.

Naime, Vlada Crne Gore je, 17. februara 2011. godine, usvojila Akcioni plan za praćenje sprovođenja preporuka iz mišljenja Evropske komisije, a 1. decembra 2011. usvojen je i Osmi mjesečni izvještaj o realizaciji obaveza iz Akcionog plana praćenja sprovođenja preporuka iz Mišljenja Evropske komisije.

Ipak, u poslijednjem Izvještaju o napretku napisano je da je napredak na polju evropskih integracija, osim u pogledu ključnih prioriteta, ostao neravnomjeran. Sa novom Vladom unaprijeđen je proces koordinacije, kao i proces kreiranja politika i odnos saradnje sa organizacijama civilnog sektora, ali ipak, ukupno gledano, ostala je ograničena sposobnost ministarstava u pogledu kreiranja visokokvalitetnih zakona i vršenja procjene usklađivanja. Administrativni kapaciteti uključeni u proces koordinacije evropskih integracija su još uvijek slabi i moraju biti znatno ojačani. Takođe, u Izvještaju o napretku je navedeno da je ukidanje samostalnosti Ministarstva za evropske integracije imalo negativan efekat na administrativne kapacitete uključene u proces evropskih integracija.

Pregovarački tim

Nakon 12. oktobra, a onda i nakon 9. decembra i uslovnog datuma početka pregovora, mogla su se čuti razna personalna rješenja u pogledu izbora šefa pregovaračkog tima, kao i najave o skorom formiranju pregovaračke strukture. Iako je šef tima izabran, još uvijek se čeka na sledeće korake u cilju formiranja pregovaračkog tima.

Koordinacija

Nije definisano ko će biti odgovoran za pregovarački proces – da li Ministarstvo vanjskih poslova, kabinet premijera, ili će posebno i nezavisno tijelo biti oformljeno u tu svrhu, niti na koji način će se vršiti komunikacija između ključnih institucija i institucija koje će takođe biti uključene u proces koordinacije.

Što se tiče inkluzivnosti procesa pregovaranja, zahtjevi pristigli iz civilnog sektora, a koji se odnose na njihovo uključanje u pregovarački proces, ocijenjeni su kao „kucanje na otvorena vrata“ i iz Vlade je najavljeno da će prestavnici civilnog sektora svakako biti uključeni u proces i pozvani da pomognu u pregovorima, međutim, nije rečeno na koji način i u kojem stepenu će biti uključeni.

Misija Crne Gore u Briselu

Takođe, još uvijek nisu unaprijeđeni kapaciteti Misije Crne Gore pri Evropskoj uniji. Naime, Misija u Briselu neophodna je radi adekvatnog predstavljanja u Evropskoj uniji i njena glavna uloga je da obezbijedi efektivnu razmjenu informacija i da unaprijedi komunikacione kanale između zemlje kandidata i Brisela. Kako proces pregovaranja bude odmicao javiće se potreba za velikim brojem članova i velikim brojem eksperata u Misiji.

Misije nekih zemalja su brojale i do 100 članova, a Misija Crne Gore u Briselu trenutno broji svega sedam članova, od čega je šest diplomata i, od skoro, jedan ekspert za održivi razvoj i zaštitu životne sredine iz resornog ministarstva, a nije poznat nikakav konkretan plan u pogledu daljeg razvijanja strukture Misije kako bi ona mogla efikasno ostvarivati svoju ulogu.

Parlament

Jedan od ključnih faktora koji će uticati na postizanje transparentnosti i demokratskog karaktera pregovaračkog procesa svakako će biti uloga koju će odigrati Parlament, kao predstavničko tijelo građana.

Evropske integracije se nalaze među ključnim prioritetima Parlamenta i postoji visok konsenzus svih političkih partija na ovu temu.

Skupština Crne Gore je usvojila Akcioni plan za jačanje zakonodavne i nadzorne uloge Parlamenta za period novembar 2010 – novembar 2011, koji je integrisan u već navedeni Akcioni plan za praćenje sprovođenja preporuka iz mišljenja Evropske komisije. Prema Akcionom planu, Parlament je trebao da usvoji dokument kojim bi se regulisala njegova uloga u procesu pregovaranja sa EU, ali još uvijek nisu preduzeti značajniji koraci u ovom smjeru. Takođe, Služba Skupštine Crne Gore je, u julu 2010. godine, uradila istraživački rad na temu „Uloga parlamenta u pristupnim pregovorima sa Evropskom unijom“, međutim ovu analizu nisu pratili nikakvi zaključci koji bi se odnosili na pravac kojim crnogorski Parlament želi da ide u budućim pregovorima.

Prema Izvještaju Evropske komisije, parlamentarni Odbor za međunarodne poslove i evropske integracije ima ograničene kapacitete kada je u pitanju provjera izjave o usklađenosti crnogorskog zakonodavstva i *acquis-a*, koju dobija od Vlade i, stoga, naknadne provjere usklađenosti se i ne vrše. Ovaj Odbor, kao i ostali parlamentarni odbori, još uvijek karakteriše nedostatak zaposlenih sa odgovarajućim kvalifikacijama. Administrativni kapaciteti Parlamenta, iako ojačani, još uvijek su slabi i moraju se unaprijediti, a ograničeni su i kapaciteti u pogledu donošenja visokokvalitetnog zakonodavstva. Takođe, Parlament još uvijek ne koristi u potpunosti sve dostupne mehanizme u cilju unaprijeđenja nadzorne funkcije. Osim ovoga, u Izvještaju se navodi da se moraju dalje razvijati i odnosi Parlamenta i civilnog sektora.

Nacionalni savjet za evropske integracije

Što se tiče Nacionalnog savjeta za evropske integracije, prema Izvještaju Evropske komisije, njegov rad i administrativni kapaciteti nisu još uvijek dovoljno razvijeni.

Nacionalni savjet za evropske integracije je osnovan 2008. godine i definisan je kao strateško savjetodavno tijelo koje ima za cilj da doprinese boljoj koordinaciji i nadgledanju implementacije SSP-a, kao i da prati buduće pregovore. Međutim, kada je u pitanju formiranje međuvladine konferencije, proces screening-a ili definisanje pregovaračkih pozicija, NSEI nema nikakvih nadležnosti. Takođe, NSEI je, zajedno sa Odborom za međunarodne odnose i evropske integracije, prihvatio Akcioni plan za sprovođenje preporuka iz mišljenja Evropske komisije samo na osnovu načelne rasprave i bez konkretnih komentara ili preporuka za njegovo unaprijeđenje.

Prema odluci o osnivanju, NSEI bi trebao da bude tijelo u kojem će biti predstavljeni svi segmenti društva. Osim što su iz sastava osvog tijela izostavljeni predstavnici sindikata, brojni članovi nijesu redovni na sastancima ili uopšte ne učestvuju u radu NSEI-a. Sastanci su periodični, nedovoljno produktivni i nerijetko ih pojedini članovi NSEI-a koriste kao forum za plasiranje sopstvenih političkih poruka. Takođe, uslijed manjka inicijative njegovih članova, sredstva opredijeljena za rad NSEI-a u 2009. i 2010. godini ostala su neutrošena.

Osim navedenog, ne može se ni razlučiti do kraja da li je NSEI parlamentarno tijelo. Prema odluci o osnivanju ne bi trebalo da bude parlamentarno tijelo, ali drugačije govore činjenice da oko 2/3 NSEI-a čine poslanici, kao i to da se web stranica ovog tijela nalazi u sklopu web stranice Skupštine Crne Gore.

Civilni sektor

Civilni sektor – nevladine organizacije, sindikati, udruženja poslodavaca, udruženja privrednika, akademska zajednica itd – je u velikoj mjeri pasivan i ne radi dovoljno na podsticanju nacionalnog dijaloga na ovu temu.

U više navrata potpisivani su memorandumi o saradnji između Ministarstva za evropske integracije i organizacija civilnog sektora ali, iako je saradnja unaprijeđena, još uvijek nije na zavidnom nivou i još uvijek nije definisan način na koji će nevladine organizacije biti uključene u predstojeći proces.

Samo je određen broj nevladinih organizacija uključen u debatu o pitanju pristupnih pregovora, a mali broj njih ima konkretne predloge koji se odnose na definisanje sopstvene uloge. CDT je sproveo istraživanje koje se odnosi na pregovaračke strukture, nakon kojeg su uslijedili Predlozi za razmatranje, regionalni okrugli sto na ovu temu, kao i publikacija Analiza nacionalnih pregovaračkih struktura za pregovaranje sa Evropskom unijom.

Proces evropskih integracija uživa punu podršku crnogorskih sindikata, ali i pored toga predstavnici ovog dijela civilnog društva do sada nisu imali nikakvu ulogu u tom procesu. Nakon što su iz sindikata urgirali da budu uključeni u rad Nacionalnog savjeta za evropske integracije, 2009. godine dopunjena je odluka o osnivanju NSEI-a i sindikatu se izašlo u susret na taj način što su, ispred Socijalnog savjeta, u rad NSEI-a trebala biti inkorporirana dva predstavnika, međutim, ta dva člana su bili predstavnici Vlade.

Komunikacija sa građanima

Još jedan važan segment procesa pristupanja Evropskoj uniji je način na koji je ovaj proces komuniciran sa građanima. Odluka o pristupanju Evropkoj uniji će, na kraju, biti odluka crnogorskih građana, donešena na referendumu, i zato je od ključnog značaja postići konsenzus na nacionalnom nivou o ovom pitanju. Crnogorska javnost nije dovoljno upoznata sa procesom evropskih integracija i nema dovoljno informacija o tome šta zapravo znače pristupni pregovori.

U 2010. godini donešena je Komunikaciona strategija za informisanje javnosti o Evropskoj uniji i pripremama Crne Gore za članstvo, za period 2010 – 2014. godine, ali još uvijek nema značajnijih pomaka kada je u pitanju informisanje građana o ovim pitanjima. Naime, Komunikaciona strategija ne sadrži dio koji se odnosi na načine informisanje javnosti o procesu pristupnih pregovora, s toga bi Komunikacionu strategiju trebalo revidirati upravo u pogledu obaveza informisanja javnosti o procesu pristupnih pregovora sa Evropskom unijom. Crnogorska javnost još uvijek nije svjesna koje su prednosti a koji rizici ulaska u Evropsku uniju, kao ni to da je proces pregovaranja zapravo proces prepun kompromisa i ustupaka. U prilog ovome govore i rezultati istraživanja koje je CEDEM sproveo u septembru 2011. i koje je pokazalo da povjerenje građana u Evropsku uniju trenutno iznosi svega 49.9%.

CDT smatra da jedino povezivanjem svih navedenih aktera, sa koordiniranim i jasno definisanim ulogama, proces pregovaranja može biti završen efikasno, odgovorno i transparentno.

KA TRANSPARENTNOM, INKLUZIVNOM, EFIKASNOM I DEMOKRATSKOM PROCESU PREGOVARANJA SA EVROPSKOM UNIJOM

Centar za demokratsku tranziciju snažno vjeruje da pregovarački proces mora počivati na slijedećim principima:

- **Transparentnost** tj. postojanje jasno definisanih principa i pravila procesa i koordinacije, sa kojima će javnost biti unaprijed blagovremeno upoznata,
- **Inkluzivnost** tj. uključivanje svih zainteresovanih segmenata društva koji mogu dati doprinos, kako bi pregovori dobili na efikasnosti i kvalitetu, i kako bi, u krajnjoj liniji, država mogla u potpunosti iskoristiti sve šanse koje će joj biti pružene i sve mogućnosti koje nudi buduće članstvo,
- **Stučnost i profesionalnost** kao ključni kriterijumi odabira članova struktura koje će biti uključene u pregovarački proces, kako bi pregovori bili efikasni i kvalitetni,
- **Stabilnost** koja bi obezbijedila da isti timovi budu uključeni u ovaj proces, od početka do kraja, što bi onda doprinijelo unaprijeđenju stručnosti i efikasnosti istih,
- **Efikasnost** tj. izbjegavanje složenih koordinacionih mehanizama i intenzivno jačanje kapaciteta institucija, kao i jačanje koordinacije između tijela koja će biti uključena u proces pregovora.

Već pomenuto istraživanje koje je CDT sproveo pokazalo je da su pregovaračke strukture u državama koje su bile u fokusu istraživanja bile veoma različite ali, analizom dobrih praksi, došlo se do rješenja koja bi mogla koristiti Crnoj Gori u organizovanju struktura za pregovarački proces.

Pregovarački tim će biti zadužen za stručni i tehnički nivo pregovora s institucijama Evropske unije i državama članicama Evropske unije po svim poglavljima pregovora, stoga je evidentno da su **stručnost i efikasnost pregovaračkog tima od ključnog značaja za uspjeh pregovaranja i da je neophodno da to budu i ključni kriterijumi u pogledu izbora šefa pregovaračkog tima, kao i članova tima.**

Civilni sektor mora biti uključen u proces pregovaranja, jer u Crnoj Gori nema dovoljno kapaciteta i kadrova da bi se formirao pregovarački tim koji će isključiti civilni sektor. Specifična znanja moraju se potražiti u nevladinim organizacijama, na fakultetima, sindikatima i privrednim udruženjima, kako bi se doprinijelo kvalitetu pregovora ali i principu inkluzivnosti.

U sastavu svih pregovaračkih timova, u zemljama koje su bile u fokusu istraživanja, bili su predstavnici ministarstava, predstavnici vladinih kancelarija, a u većini predstavnici misije pri Evropskoj uniji i predstavnici nacionalnih banaka. Međutim, od ključnog značaja je činjenica da su u zemljama sa sličnim pravnim i institucionalnim naslijeđem kao što je crnogorsko, u sastav tima ušli predstavnici civilnog sektora. Naime, u Sloveniji je član tima bio potpredsjednik Privredne i industrijske komore, u Hrvatskoj su bila dva predstavnika iz naučnog sektora i dvoje iz ekonomskih interesnih grupa, a imamo i primjer Češke gdje je u pregovaračkom timu bio predstavnik Centra za zaštitu životne sredine sa Charles Univerziteta. **Prepoznavši to kao dobru i poželju prasku, CDT smatra da bi u sastavu crnogorskog pregovaračkog tima trebalo biti mjesta za izabranog predstavnika civilnog društva.**

Osim za izbor članova pregovaračkog tima, **stručnost i profesionalizam treba da budu i ključni kriterijumi za izbor članova radnih grupa**, jer od njihove kompetentnosti i stručnosti zavisi kvalitet pregovaračkih pozicija. Interesantno je napomenuti da je u Sloveniji jedan od ključnih kriterijuma za izbor članova radnih grupa bila nepripadnost nekoj od političkih stranaka Takođe, **predstavnici civilnog sektora treba da se nađu u sastavu radnih grupa koje su zadužene za oblasti djelovanja u kojoj su isti stručni**. Ova praksa bi omogućila da u proces budu uključeni stručnjaci iz svih oblasti pregovaračkih poglavlja, kao i da svi interesi budu ravnomjerno zastupljeni i uzeti u obzir prilikom formulisanja pregovaračkih pozicija. **Takođe, smaramo da je neophodno organizovati redovne konsultacije između članova radnih grupa i svih relevantnih stručnjaka i predstavnika civilnog sektora kada su u pitanju oblasti u kojima su isti angažovani, kako bi se formulisali najbolji nacrti pregovaračkih pozicija**. Ovo je jedini način da se akumulira naveći nivo znanja iz svih relevantnih oblasti i da se stručno i efikasno formulišu kvalitetne pregovaračke pozicije.

U formulisanju pregovaračkih pozicija trebalo bi aktivno da učestvuje i Ministarstvo finansija. Ovakva praksa je postojala u Poljskoj, gdje je Ministarstvo finansija provjeravalo troškove koje formulisane pozicije nose. Crnogorska javnost bi trebalo da zna kolika je cijena svake od budućih pozicija i kako će njeno usvajanje uticati na crnogorski budžet. Takođe, ovakav potez bi demonstrirao da akteri procesa pregovaranja pokazuju odgovornost prema crnogorskim građanima, kao i da im u svakom trenutku budu dostupne relevantne informacije o finansijskoj komponenti procesa.

Kada je u pitanju stepen javnosti pregovaračkih pozicija, imajući u vidu da se radi o zaista osjetljivom pitanju, CDT smatra da **bi trebalo nastojati da pregovaračke pozicije budu javne kada god je to moguće**, osim u slučajevima kada bi objavljivanje pozicija zaista moglo naškoditi ishodu pregovora. Građani treba da znaju koji se interesi zastupaju i šta je to što Crna Gora želi da postigne pregovorima. Takođe, građani moraju imati uvid u sposobnosti svojih izabраниh predstavnika da postignu željene uspjehe u pregovorima. Javnost pregovaračkih pozicija bi značila da je proces pregovora transparentan i da se nastoji uspostaviti što bolji kontakt sa javnošću na koju će, finalno, najviše i uticati ispregovarane pozicije.

Kao što je ranije rečeno, veoma važna uloga u pregovaračkom procesu pripašće Misiji Gore u Evropskoj uniji, stoga, **neophodno je napraviti plan i program razvoja Misije, kako bi Crna Gora imala adekvatno predstavljanje i zastupanje interesa u Briselu**. Ključna stvar je angažovanje pravih ljudi koji su stručni za određene i najvažnije oblasti i koji će biti raspoređeni u sektore tj odsjeke iz kojih će se Misija sastojati. Misija Crne Gore u Briselu ima svega sedam članova, a kako proces pregovaranja bude odmicao javiće se potreba za velikim brojem stručnjaka u Briselu. Ovo potvrđuje primjer mađarske Misije pri EU gdje je razvoj događaja u procesu pregovaranja sa EU uticao na povećanje broja članova Misije pa je, tako, na samom početku bilo 23 člana, a u završnoj fazi iščekivanja članstva bilo je čak 100 članova Misije. U Mađarskoj takođe imamo izuzetno koristan primjer saradnje Misije pri EU i radnih grupa gdje je svaka radna grupa imala kontakt osobu u Misiji pri Briselu, što je izuzetno olakšalo saradnju i učinilo je efikasnijom.

Jedan od najvažnijih aktera budućeg procesa pregovaranja trebao bi biti crnogorski Parlament. Da bi ovo uopšte bilo moguće, **Parlament mora da se izjasni kakvu ulogu želi da ima u budućim pregovorima i da usvoji dokument kojim će formalizovati svoj stav, ali i odnos sa Vladom u pogledu nadležnosti u pregovorima**. Ovakvi dokumenti su usvojeni u Sloveniji i Hrvatskoj i pokazali su se kao veoma korisni kako za jačanje uloge parlamenata, tako i za regulisanje odnosa među navedenim institucijama.

Naime, iako nisu usvojeni u svim zemljama koje su prošle kroz pregovarački proces, dokumenti ove vrste su izuzetno značajni i poželjni jer formalizuju odnos institucija, definišu njihove nadležnosti u procesu i značajno umanjuju mogućnosti nastajanja eventualnih nesuglasica ili prekoračenja ovlašćenja. Osim toga, ovim putem će Parlamentu biti data stvarna politička odgovornost, što će omogućiti njegovo ozbiljno angažovanje u svim aspektima pregovaračkog procesa za koje je nadležan.

Takođe, Parlament, kao institucija u kojoj su prisutni predstavnici izabrani demokratskom voljom građana, treba da učestvuje u usvajanju pregovaračkih pozicija. Da bi se ovi zadaci mogli realizovati, Parlament mora značajno unaprijediti svoje kapacitete kako bi mogao da odgovori izazovima pregovora. Osim toga, i Nacionalni savjet za evropske integracije mora da se transformiše i da postane tijelo koje će se aktivno uključiti u ovaj proces.

Parlamentarni odbor zadužen za pristupne pregovore treba da bude otvoren za profesionalce koji će svojim znanjem i iskustvom unaprijediti njegov rad i kapacitete. Samim tim, trebalo bi **uključiti relevantne predstavnike civilnog sektora, koji su eksperti u svojim oblastima djelovanja, u rad odbora** jer bi to u značajnoj mjeri doprinijelo kvalitetu rada i odlučivanja. Takođe, da bi ovo bilo moguće, **neophodno je regulisati procedure komunikacije sa civilnim sektorom, a zatim i procedure njegovog eventualnog uključivanja u rad odbora.** U prilog ovome ide praksa hrvatskog Odbora za monitoring pregovora u čijem sastavu su se, osim predstavnika političkih partija, našli i članovi sindikata, udruženja poslodavaca i akademske zajednice. U Sloveniji imamo primjer da su predstavnici civilnog sektora mogli biti pozvani da učestvuju u raspravi kod pojedinih tačaka dnevnog reda koje su u sferi njihovog interesovanja.

Ono na čemu treba raditi svakako je i intenziviranje procesa komunikacije sa crnogorskom javnošću po pitanju evropskih integracija i pristupnih pregovora sa Evropskom unijom. Građani moraju biti objektivno i pravovremeno informisani, kako bi shvatili šta pregovaranje donosi Crnoj Gori. Skupština, kao predstavničko tijelo građana, ima obavezu da se posveti ovom pitanju i da definiše način i procedure komunikacije sa javnošću. Dobar primjer komunikacije skupštine i građana imamo u pregovaračkom modelu Kipra gdje je, u okviru Parlamenta, postojao poseban pododbor zadužen za komunikaciju sa građanima o ovom pitanju. **Osim direktne komunikacije odbora i građana, odluke koje budu donesene od strane Skupštine i Odbora, u toku ovog procesa, kao i sve aktuelnosti, trebalo bi da budu dostupne građanima na posebnom dijelu web sajta Skupštine.**

Neka od dobrih rješenja, koja se tiču edukacije građana, uključivala bi **organizovanje debata na nacionalnom nivou, kao i seminara i tv emisija**, koji bi doprinijeli kvalitetu informisanja.

Zaključak koji slijedi iz navedenog je da je ostalo malo vremena a mnogo posla do početka pregovora. Potrebno je što prije definisati temeljna načela procesa i otpočeti sa formiranjem pregovaračkih struktura, na bazi konsenzusa i jasnih kriterijuma. Takođe, svi akteri koji će biti uključeni u proces treba da doprinesu dobroj međusobnoj komunikaciji i koordinaciji, kako bi efikasno i pravovremeno odgovorili svim zadacima i izazovima pregovaranja.

LITERATURA

- ***Analiza nacionalnih pregovaračkih struktura za pregovaranje sa Evropskom unijom***
<http://www.cdtmn.org/images/stories/izdavastvo/analiza-ei-web.pdf>
- ***European Commission: MONTENEGRO 2011 PROGRESS REPORT Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL Enlargement Strategy and Main Challenges 2011 - 2012***
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011/package/mn_rapport_2011_en.pdf